

ADANA HALK İNANÇLARI İÇİNDE NAZARA BAĞLI HASTALIK, ÖLÜM ANLATILARI VE BUNLARDAN KORUNMAK İÇİN UYGULANAN YÖNTEMLER

*Yard.Doç.Dr. Zekiye ÇAĞIMLAR

Nazar kelimesinin aslı Arapçadır. Kelime Türkçe'ye asıl anlamından biraz uzaklaşarak geçmiştir. Araplar bizim kullandığımız anlamdaki nazar kelimesi karşılığında “İsabet’ül ayn” tabirini kullanmaktadırlar . Türkçe’de ise sözlük anlamı olarak bakma, bakış, göz atma, düşünce olan kelime, halk inançları dolayısıyla halk söyleyişi içinde göz değmesi, göze gelme anlamında kullanılmaktadır. Nazar kelimesi göz değmesi karşılığı olarak, nazar değmesi, nazara gelme, nefesi dokunma, kem göz, kem nazar şeklinde de kullanılmaktadır (Araz,1995:167). İslam ülkelerinde de yaygın olan nazar anlayışına Araplar elayn, İranlılar bednezer, Hintliler sihir demektedirler (Örnek,2000:167). Nazar inancının temelinde belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve mala-mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan çıkan çarpıcı ve kimi zaman da öldürücü güç düşüncesi yatmaktadır (Örnek,2000:169).

Günümüzde nazara inanan halk kadar, bu konuda araştırma yapan çeşitli alanlardan bilim adamları da bu konuda çeşitli düşünceler ileri sürmüşlerdir. Halk arasında nazarın nedeni sorulduğunda kıskanç, kötü niyetli kişilerin gözlerinin ya da sözlerinin kıskandıkları nesneye zarar vermesi diye açıklanmaktadır. Kimi bilim adamları da bu olayı bioenerji ile açıklamaya çalışmışlardır. Bu açıklamaya göre insanların gözlerinde **morötesi** ve **kızılötesi** ışınlar vardır ve bu ışınlar kızgınlık, hırs ve kıskançlık duygusuyla karşıdaki kişiye aktarılırsa o kişide ya da varlıkta tahribata neden olmaktadır. Çünkü bu enerji nedeniyle karşıdaki varlığın biyolojik dengesi bozulmaktadır. Bu nedenle bol ürün veren tarla yanmakta ya da ürün bozulmakta, doğal afet gelmekte, çok güzel bir eşya kırılmakta, güzel insanların başına çeşitli hastalıklar, bünyesi zayıfsa da ölüm gelmektedir . Bu olumsuz gücün renkli gözlü insanlarda daha fazla olduğuna inanılmaktadır (www.hurafeler.com). Bugün Avrupa’da yapılan çalışmalarda, bunun psikokinezi olduğunu söyleyenler de vardır. Bu teze göre nazar, iyi niyet ve yoğunlaşmaya göre alıcı ile verici uçlardan geçen bir “ark” oluşturmaktadır. Gıpta, övünme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin çocuklarına aşırı sevgisi nazarın küçük dozda uğratma nedenidir. Asıl uğursuz nazar ise haset duygusundan geçer. Nazar duygusunda bu hasedin dozajı çok önemlidir. Haset duygusu ne kadar şiddetli olursa, nazarın gücü de o kadar şiddetli olmaktadır (Erbuğa,1983:52). Rusya’da da nazar ile ilgili çalışmalar yapılmış ve günümüzde de çalışmalara devam edilmektedir. Burada yapılan çalışmalara göre gözlerin yaydığı bir elektromanyetik ışınlar vardır. Bu ışınların dalga boyu yaklaşık yüzde sekiz milimetredir. Yani radyo dalgalarıyla enfraruj (kızılötesi) dalgalar arasındadır. Bu yayılan elektromanyetik dalgalar canlı ya da cansız varlıklara zarar verebilmektedir (Kırca,1986:1). Bakışın elektromanyetik etkisini destekleyen bir örneği de Elmalılı Hamdi Yazır vermektedir “Kıskançlıklarından az daha Hz.Peygamber’i nazara uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden gelse onu helâk edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü bulunduğu gibi, gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar, mıknatıslar ve manyetize eder. Kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayze düşer, türlü türlü suikaste ve hilelere kalkışır ki, maddi veya manevi hangisi olursa olsun hedefine vardığı zaman, isabet-i ayn değmesi veya nazar tabir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkar edenler, ispat edenler olmuştur. Keyfiyeti ne olursa olsun isabet-i ayn vardır” (Yazır,1992:5305). Görüldüğü gibi

Yazır'a göre de , nazarın temeli kıskançlıktır. Bu duygu o kadar etkilidir ki Hz.Muhammed'e bile zarar vereceğinden endişe edilmiştir.

Dünya tarihi incelendiğinde de görülmektedir ki hemen her dönemde ve toplumda hurafe ve batıl inançlar var olmuştur. Kimi zaman din esasları ile bağdaşmayan, akla ve bilime uymayan, hatta farkına varmadan insanları gerçek inançtan uzaklaştıran bu batıl davranışlar, belirli bir toplumun özelliği niteliğinde değildir. Örneğin 17. yüzyılda dünyanın öküzü boynuzları üstündeki bir tepside durduğuna inan Avrupa, dünyanın yuvarlak olduğunu söyleyen Galileo'yu 1616'da ölüm cezasına çarptırmış, Galileo halkın önünde söylediklerinden döndüğünü belirttikten sonra engizisyondan kurtulabilmiştir. Yine Avrupa'da skolastik dönemde yaygın olan cin inancı doğrultusunda tedavi edilemeyen hastalıklar, özellikle cüzzam kutsal sayılan nesnelere bu hastalara dokundurularak iyileşeceğine inanılmıştır. Rahibe Rosalina'nın da aynı şekilde hastaları uzun yıllar tedavi ettiği kemiğin sonradan keçi kemiği olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı dönemde "The King's Evil" denilen bir hastalığın kralın dokunması ile iyileşeceğine inanıldığından kral 100 bin hastaya iyileşmesi amacıyla dokunmuştur (www.batilitikalar.com/avrupa).

Batıl itikatlar içinde yer alan nazar da çeşitli milletlerin inançları içinde önemli bir yer tutmuştur. Nedeni çözülemeyen aksilikler, çaresiz kalınan hastalık ya da ölümler, ansızın yaşanan kötü olaylar ve güzel bir şeyin zarara uğraması nedeniyle yaşanan üzüntü başka toplumlarda da bizim inandığımız nazara benzer inançları doğurmuştur. Bunun kanıtı, Eski Mısır'a, Hititlere ait sergilerde çeşit çeşit nazar boncuklarının önemli yer tutmasını gösterebiliriz. Mısır Firavunu Tut-Enkh-Amon'un (Tutankamun) British Museum ve Kahire Müzesi'nde sergilenen takılar arasında lapis lazuli taşından yapılmış şaheser nazar boncukları bulunmaktadır. Ne yazık ki bu boncuklar beklentilerin aksine, nazardan koruma işlevi görmemiş ve Firavun henüz 18 yaşındayken bir cinayete kurban gitmiştir. Avrupalılar bu boncuklara "Evil's Eye" yani "Kem Göz" adını vermektedirler (www.batilitikatlar.com/nazar)

Kötü niyetli kişilerin nazarlarının değmesini içeren başka milletlere ait pek çok anlatı da geçmişten günümüze Anadolu'da anlatılıp günümüze kadar taşınmıştır. Örneğin Cahiliye Araplarının nazara çok fazla inandığı, bu nedenle de çok fazla olayın yaşandığı, bazı kişilerin de bu konuda çok usta olduğu rivayet edilmektedir. Özellikle Beni Esed içinde bu özellikte kişiler çok fazlamış ve bu kişiler semiz bir deve ya da yağlı bir sığır gördükleri zaman cariyelerine "Ey cariyeye, evden ölçeği ve paraları al, şu hayvanın etinden bize et getir" dermiş. O sırada hayvana nazar değdiği için cariyeye daha evden ayrılmadan hayvan yere düşer sahibi de onu boğazlamış. Böylece cariyeye hayvanın etinden satın alır getirirmiş. Başka bir rivayete göre de Araplardan biri, iki veya üç gün yemek yemez aç kalmış. Sonra çadırın perdesini kaldırarak beklermiş. Oradan bir deve veya bir koyun geçerken görürse "Bugün bu deveden daha güzelini görmedim" dermiş. Böyle söyleyince de hayvan birkaç adım atar ve hemen düşer ölmüş (Çelik,12.Temmuz.2003).

Dünyanın pek çok yerinde köklü bir inanç oluşturan nazar, korkulduğu, önlenmek istendiği için de beraberinde korunma ve önleme pratiklerini de beraber taşımaktadır. Özellikle en savunmasız çocuklar görüldüğü için, çocukları nazardan korumak için pek çok uygulama yapılmaktadır. Güney Almanya'da çocuklara nazar değmesin diye alınına insan pisliği sürüldüğüne rastlanmaktadır (Çelik,12.Temmuz.2003). İtalyanlar çocukların iç giysisini ters giydirmekte, İngilizlerde ise çocuklara parlak giysiler giydirilmemesine dikkat edilmektedir (www.batilitikatlar.com/avrupa).

Anadolu’da da kötü niyetli kişilerin kışkırdıkları canlı ya da cansız her şeye nazar değireceğine inanıldığından, bu kötü güçten korunmak için yapılan inanç pratikleri vardır. Malatya’da nazara karşı muska yazdırmak çok yaygındır. Nefesi keskin bir hocaya yazdırılan muska çocuk içinse omzuna, hayvan içinde boynuna, yetişkin bireyse boynuna asılmakta, tarla ya da bahçenin ürününü korumak içinse toprağa gömülmektedir. Ayrıca nazara uğradığına inanılan kişilerin başında eli keskin, inancı kuvvetli biri tuzu üç kez çevirerek dua okumakta ve bu tuzu sonra ateşe atarak yakmaktadırlar ya da kurşun dökülmektedir. Eve kaplumbağa kabuğu, tarlaya ya da bahçeye at, it, eşek kafası asmak, ürünü bol olacak tarlanın nazara gelmesini önlemek için etrafında davar gezdirip sonra bunu keserek orada eti dağıtmak, tarla, bahçe etrafında tezek yakmak da sık rastlanan pratiklerdendir. Nazar değmesinden endişe edilen canlı ya da cansız varlıklara nazar boncuğu ve at nalı asmak ve ise bütün Anadolu’da olduğu gibi bu yörede de rastlanan en yaygın uygulamadır. Erzincan yöresinde de evlere at nalı, nazar boncuğu, çeşitli hayvanların kemiklerini asmak, çocukların üzerine yedi delikli mavi boncuk, para, veya muska asmak nazardan korunmak için yapılan uygulamalardandır. Uşak’ta tuz okuyup ocağa atmak, kurşun dökmek, çeki karışılma denilen ocaklı bir kadının nazar değdiğine inanılan kişinin mendilinin bir ucundan düğüm atıp, düğümlü yeri dirseğin altına alıp okuya üfleye karıştırayıp, bunu birkaç kez tekrarladıktan sonra Kulfuvala okunarak mendilin açılıp hastanın başına bir süre bırakılması uygulaması yapılmaktadır (Şahhüseyinoğlu,2000:53-58). Elazığ yöresinde çocukların nazardan korunması için çocuklar sevilirken “çirkin çağa, pis çağa” gibi ifadeler kullanılmakta, çocuklara da yetişkinlere de nazar boncuğu, susuz yerde yetişen melhem ağacının küçük bir dalı, kurutulmuş köpek ya da leylek pisliği, çörek otu sarılmış bez, muska, birbirine yapışık badem çekirdeği asılmakta, nazar otu ve tuz ile tütsülenilmekte, kurşun dökülmektedir (Araz,1995:167-178). Sivas yöresinde nazardan korunmak için çocukların üzerine , şap, sarımsak, yılan kemiği, çeşitli hayvanların pisliği, hurma çekirdeği, çeşitli hayvanların kemik ya da tırnakları, iğde ağacının el değmemiş dalları, yedi delikli mavi boncuk ile mavi bir bezin içine konulmuş 41 tane İhlas suresi okunmuş çörek otu takılmaktadır. Ayrıca nazardan korunmak için nazar boncuğu kadar akik, kehribar, üzerinde maşallah yazan takı, özellikle erkeklerde meşin bileklik takılmaktadır (Üçer,1997:167-170). Genel olarak Anadolu’ya bakacak olursak nazarlık olarak göz boncuğu, at nalı, hayvan kemiği ya da pisliği, üzerlik, muska, ağaç dalı takmak, üzerlik otu veya tuz ile okuyup ateşte tütsülemek, kurşun dökmek, bahçe ve tarlaya büyük baş hayvan başı asmak, kışkanç kişilerden uzak durmak, çocukları “çirkin” veya benzeri şekilde sevmenin yaygın olduğunu görmekteyiz (Örnek,2000:169;Boratav,1984:105;Akpınarlı,1996:161;www.batilitikatlar/nazar;www.hurafeler.com;Göçmen,www.nazar/korkmazgocmen/htm;Erbuğa,1983:52;Çelik,12.Temmuz.2003). Anadolu’da nazardan korunmak ya da nazara değdiğine inanılan kişinin bu kötü etkiden kurtulması için yapılan yaygın bir tütsüleme de nazarı değdiğine inanılan kişinin evinin eşliğinden veya elbisesinden, ayakkabısından, saçından gizlice alınan bir parçanın yakılmasıdır. Parçadan bütüne yönelen bu tütsüleme, tuz parlatma, üzerlik yakma veya çeşitli bitkileri yakma ile tütsüleme eski inançlardan günümüze kadar gelen kötü güçleri ateş ve dumanla etkisiz hale getirme inancının bir devamı şeklindedir (Kaya,2001:217).

İslamî inanç içinde Hz.Muhammed’in nazarlık ya da benzeri şeyler takmak veya batıl pratikler uygulamanın şirk koşmak olduğunu, bu nedenle bunları takmış kişiden nazarlık

koparmanın köle azat etmek kadar sevap olduğunu söylediği hadis kitaplarında yer almaktadır. Hz. Aişe'nin, Hz. Muhammed'in yatağına girdiğinde muavvizât (İhlas Felâk Nâs) okuyup vücuduna sürdüğünü söylediği rivayet edilmektedir. Başka bir rivayete göre de Hz. Muhammed'in "Bir kul her günün sabahında, her gecenin akşamında üç defa şu şekilde dua ederse o kişiye hiçbir şey zarar veremez. Bu : Bismillâhi lâ yedurru me'asmihi şey'in fil'ardı vela fi'ssemâi ve huve's-semiul-alîm duasıdır (Anlamı: İsmiyle beraber bulunduğca yerde ve göste hiçbir şeyin zarar veremeyeceğini Allah'ın ismiyle sabaha/akşama erdim. O her şeyi işiten ve bilendir)(Erbuğa,1983:52).

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Adana yöresinde de nazar inancı oldukça yaygındır. Bu inançla ilgili çeşitli korunma yöntemleri, pratikler geliştirildiği gibi nazara bağlı deyim, atasözü gibi kalıp sözler de oldukça yaygındır. Örneğin, yörede bu konuyla ilgili en sık rastlanılan kalıp söz "Bin yiyenin olsun, bir diyenin olmasın"dır. Çünkü insanın malının etrafında bulunan kişilerin yemesi ile tükenmeyeceği ama kıskanç bir sözün bu mala çeşitli şekilde zarar vereceğine inanılmaktadır. Başka bir kalıp söz de "Aç mezarı yoktur da genç mezarı çoktur" şeklindedir. Bu söze göre de insanın açlıktan ölmeyeceğine ama genç yakışıklı, yiğit, güzel, alımlı, zeki gibi toplum tarafından beğenilen özellikteki gençlerin kıskançlık duygularının hedefi olup nazardan ölebileceğine inanılmaktadır. Bununla bağlantılı bir inanış da mezarlıkta yatanların yarısından çoğunun nazardan ölmüş olduğudur. Yörede ani ve beklenmeyen ölümler, nedeni belirsiz hastalıklar, birden ortaya çıkan rahatsızlıklar, özellikle baş ağrıları, insanın üzerinde ağırlık varmış gibi kendini hasta hissetmesi, aşırı esneme nazara bağlanmaktadır. Bu konuyla ilgili de yörede kime sorsanız kendinin, çok yakınının ya da tanıdığı birinin yaşadığı nazara bağlı hastalık veya ölümle ilgili bir olay anlatmaktadır. Çeşitli yaş gruplarından ve çeşitli eğitim seviyelerinden 60 kişi ile yapılan nazar inancı ile ilgili görüşmede, nazara inanmıyorum diyen olmamıştır.

18-20 yaş üniversite öğrencisi : 5 kadın, 5 erkek
25-45 yaş üniversite eğitim elemanı : 5 kadın, 5 erkek
25-45 lise mezunu : 5 kadın, beş erkek
35-50 yaş ilkökul mezunu : 5 kadın, 5 erkek
40-80 okuma yazma yok : 5 kadın, 5 erkek
25-45 üniversite mezunu : 5 kadın, beş erkek

Bunların içinde özellikle üniversite mezunu olan ya da üniversite öğrencisi olanlardan "İnanıyorum ama..." diye çekince koyanlar olmakla birlikte, bu kişilerle yapılan konuşmanın devamında bunların da nazara bağlı bir anlatılarının mutlaka olduğu tespit edilmiştir. Hatta nazarla ilgili çalışmalarda nazarın etkisi, verdiği zarar üzerine medyatik örnekler de verilmiştir. Ebru Gündeş'in ani beyin kanaması, Mehmet Ali Erbil'in "Kaçış Sendromu" denilen, ne olduğu ve neden kaynaklandığı tam olarak bilinmeyen hastalığı bile nazar olarak değerlendirilirken 19/Ekim/2003 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yazar Selim İleri de, yazar Adalet Ağaoğlu'nun birkaç yıl önce geçirdiği trafik kazası ile yakın dönemde düşüp burnunu kırmış olmasını nazara bağlamaktadır.

Bu çalışma sırasında derlediğimiz nazara bağlı anlatıları, anlatının içeriğine göre hastalık ve ölüm olmak üzere iki gruba ayırdık. Derleme yapılan kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek gibi faktörleri farklılık göstermekle birlikte anlatılarındaki konunun içeriğinin neden-sonuç ilişkisinde ortaklık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu anlatılar şu şekildedir :

I.Hastalık Anlatıları :

Birinci kaynak kişimizin anlatımına göre, kişi genç yaşlarında babasından miras kalan tarlayı satması ile eline toplu para geçmesi ve çalıştığı iş yerinden ikramiye alması kaynının hoşuna gitmemiştir. “ Hadi iyisin yine, acıyan bize acısın” gibi cümlelerle, bu para durumundan hoşlanmadığını dolaylı yoldan dile getirmiştir. Eline para geçmesinden kısa bir süre sonra kaynak kişi aniden hastalanmış. Adana’da hastanede yatıp uzun süre tedavi görmesine rağmen düzelme olmayınca Ankara’ya gitmiş. Orada da kanser ihtimali üzerine uzun tetkiklerden geçmiş sonunda bağırsak koliti diye bir teşhis konulmuş. Anlatıcının karısı eşinin hastalığı nedeniyle doktordan çare bulamayınca, hocaya gitmiş. Hoca nazar olduğunu söyleyince okuyup, kurşun döktürmüşler. Adam sağlığına kavuşmuş ama para tükenmiş. Bugün bile anlatıcı kişi başına gelenlerin kaynının nazarından olduğuna inanmaktadır (K1). Bir başka anlatıcı, eli şekil olarak problemlili doğan çocuğunun bu rahatsızlığının nedenini, komşusunun kıskançlığına ve nazarına bağlamaktadır. Anlatıcıya göre apartmanda iki oğlu olan bir bayan üçüncü çocuğuna hamiledir ve iki erkek çocuktan sonra üçüncüyü kız istemektedir. Anlatıcı da ikinci çocuğuna hamiledir ve aynı dönemde ultrasonda bebeklerin cinsiyetlerini öğrenirler. Komşunun yine oğlu, anlatıcının kızı olacaktır. Bunun üzerine komşu bebeğin cinsiyetinin sorumlusu bu kişiymiş gibi tavır alır, “Kıskanıyorum işte ne yapayım elimde değil” demektedir. Sonuçta çocuklar doğduğunda kız olan bebeğin bir elinin diğer ele göre küçük ve perdeli olduğu görülür. Bütün bu olumsuzluklar alt komşunun kıskançlığına ve nazarına bağlanmaktadır. O günden sonra da iki komşu bir daha konuşmazlar (K2). Üçüncü anlatıcımız doktordur. Anlatıcımız annesinin, komşularının ve ailesinin nazarından aylarca hasta yattığını anlatmaktadır. Anlatıcımızın tıp fakültesini kazandığı yıl, kardeşi de avukat olarak mezun olmuştur. Bunun üzerine çevrelerindeki “Ne güzel seninkiler okuyor, bizimkilerde iş yok” diyerek ailenin çocuklarının başarısını kıskanmışlardır. Çocuklarının sevincini yaşayamadan annede, şeker hastalığı ve ülser çıkmış. On beş kilo birden vermiş. Tedavi olduğu süreçte hocalara da okunmak için gitmiş, aynı zamanda kurşun döktürmüş. Bütün bunların sonunda kadın sağlığına biraz kavuşmuş. Yaşadıkları sıkıntının nedeninin nazar olduğuna inandıklarından da o günden sonra kolay kolay iyi ve güzel yaşadıkları bir şeyi çevreleriyle paylaşmamışlar (K3). Başka bir anlatıcı da birlikte çalıştığı bir arkadaşının nazarı nedeniyle nasıl bir migren krizi yaşadığını anlatmıştır. Anlatıcıya göre arkadaşı son derece kıskanç biridir. Bu nedenle de zaten çalıştığı yerdeki kişiler bu özelliğini bilmekte, biraz çekinerek ona yaklaşmaktadırlar. Anlatıcımız da işten sonra gideceği bir düğün için iş yerine yeni kıyafet ve kuaförde yaptırılmış saçlarıyla geldiğinde, bu arkadaşının kendisini tepeden tırnağa süzdüğünü ama ne hayırlı olsun ne de güzel olmuşsun gibi bir cümle kurmadan yanından uzaklaştığını anlatmaktadır. Bu bakıştan yarım saat sonra anlatıcı ağır bir baş ağrısı yaşamaya başlamış, ne kadar ilaç almışsa da fayda etmemiş. Ağrının şiddetinden yüzü kıpkırmızı olup, kusmaya başlayınca da eve gitmek zorunda kalmış. Evde annesi üzerinde tuz çevirip, nazar duası okuyunca kendisi de annesi de saatlerce esnemişler. Ertesi güne bir rahatsızlığı kalmamış ama o günden sonra da nazar boncuğunu takmadan işe gitmemiş (K4). En fazla çocukların nazara geldiğine inanıldığından çocuk üzerine anlatılan nazarla ilgili olay da pek çoktur. Bunlardan birine göre anlatıcının oğlu normal kiloda bir bebek olarak doğmasına rağmen, kısa sürede anne sütünün de yaraması nedeniyle kilolu bir bebek olmuş. Etraftaki insanların “Ne güzel tombiş tombiş” ya da kaç aylık diye sorduklarında “Altı aylık “ cevabını alınca “Yaa ben bir yaşındadır diye düşünmüştüm”, “Benimki de altı aylık ama ağzından dök burnundan dök yaramıyor” sözleri üzerine çocuk bir gece havale geçirmiş. Gece yarısı acile zor kavuşturulan çocuk uzun uğraşlar sonunda ateşi düşürülerek tehlikeyi atlattı. Anne o sırada adaklar adanmış ve nazardan olduğuna inandığı için de bildiği bütün duaları nazar bozulsun diye okumuş. O günden sonra da çocuğunun ayını da büyük söylemiş, üzerinden de nazar duası yazılı muskayı eksik etmemiş (K5). Bir öğretmen de annesinin üst üste geçirdiği kazaların nedeninin nazar olduğuna inandığını söylemiştir. Kendisi öğretmendir ve tayini Adana’ya çıkmıştır, erkek kardeşi bilgisayar

mühendisliğini, kız kardeşi de tekstil mühendisliğini bitirmiştir. Bu olaylar yakın tarihlerde olmuştur. Anlatıcımız aynı dönemde annesinin banyoda düşerek kafasını yarıp dikiş atıldığını, iki gün sonra salonda düşerek kaşını yarıdığını ve bunun için doktora götürülürken ise kaza yapip arabalarının ön tarafının parçalandığını anlatmaktadır (K25).

II.Ölüm Anlatıları :

Hastalıklar kadar, nazara bağlanan ölüm anlatıları da oldukça yaygındır. Bu anlatılara göre kötü göz, kem bakış kişiyi mezara kadar götürmektedir. Yaptığımız araştırmada derlediğimiz anlatıların önemli bir kısmını nazara bağlanan ölüm anlatıları oluşturmuştur. Anlatıcımızın birinin anlattığına göre annesinin bebekleri güzel ve toplu olurmuş. Annesi ile aynı dönemlerde doğum yapan yengesinin çocukları da zayıf. Anlatıcımızın annesi üçüncü çocuğuna hamile kalmasından bir süre sonra yengesi de hamile olduğunu öğrenmiş. Kısa zaman aralıklarıyla doğum yapmışlar. Anlatıcımızın annesi ikiz kız doğurmuş, yenge de bir erkek. Kızlar ikiz olmasına rağmen topluymuş. Özellikle anlatıcının kardeşi olan diğer bebek sarışın ve mavi gözlüymüş. Yenge de sürekli “Aynı sülalenin çocuklarını doğuruyoruz seninkiler niye ay gibi” deyip duruyormuş. Beş aylık olduklarında sarışın olan bebek aniden hastalanmış. Ateşlenmiş, ne yapmışlarsa ateşi düşürememişler. Anne çocuğu alıp köydeki ziyarete gitmiş. Orada dua ederken içi geçip uyuyunca rüyasında anneye kefen vermişler, bu çocuğuna lazım olacak diye. O gece bebek zorla uyutulduktan sonra sabaha karşı anne yanına gittiğinde öldüğünü fark etmiş. Anlatıcımız, kardeşinin ölümünden sonra annesinin amcasının karısı ile onun nazarı deşip, bu nedenle çocuğunun öldüğüne inandığından bir daha hiç konuşmadığını söylemektedir (K6). Üniversitede öğretim görevlisi olan bir başka anlatıcı da Almanya’da çalışan ağabeyinin babasına para göndermesi yüzünden nazara geldiklerini anlatmaktadır. Bu olaya göre, baba oğlunun gönderdiği parayı onun adına yatırım yaparak arttırmaktadır. Ev, dükkan ve aynı yıl araba da alınca özellikle aileden olan kişilerin bu olayı çok kıskandıklarını, haklarında o dönem çok konuşulduğunu söylemektedir. Evde kimsenin olmadığı bir gün, üniversite öğrencisi olan, aynı zamanda karate sporuyla profesyonel olarak ilgilenen kardeşinin, salonda antrenman yaparken düşüp kafasını kapı girişindeki mermere çarptığını, olay olur olmaz hastaneye götürülmeyip, o halde saatler sonra bulunduğu için de beyin kanamasından öldüğünü söylemektedir. Kardeşinin beyin kanamasından ölmesinin nedeni olarak da eve uğrayan nazardan dolayı olduğuna inanmaktadır. Buna kanıt olarak da, kardeşinin ölümünden sonra mutfak kapısının üzerinde bir muska bulunduğunu, bunun hocaya okutulduğunda tez zamanda nazara gelip, evin içinde huzurun ve sağlığın bozulması için yapıldığının öğrenildiğini söylemektedir (K7). Gürbüz ya da yaşına göre zeki olan çocuklar üzerine anlatılan pek çok nazar anlatılarından birinde de, anlatıcımız kızının zekasından dolayı nazara gelerek öldüğüne inanmaktadır. Anlatıcımız dört yaşındaki kızının çok zeki ve çok güzel olduğunu bu nedenle de karşı komşusunun sürekli “Büyümüş de küçülmüş” dediğini söylemektedir. Bir gün çok güzel giydirdiği kızını, ağabeyinin kızının doğum gününe götürürken yine bu kadının, kızının söylediği sözler üzerine nazar ettiğini, bu yüzden de o akşam kızının kalbinin çatlayarak öldüğüne inanmaktadır. O güne kadar düzenli doktor kontrolünde olduğu halde hiçbir rahatsızlığı olmamış kızının o gece aniden ölmesi, doktorların da kalbi delikmiş demelerini, nazardan kalbinin çatlamasına bağlamaktadır (K8). Bir başka anlatıcı da ablasının nazardan öldüğünü anlatmıştır. Anlatıcımız annesinin ablasını, on beş yaşındayken doğurduğunu, babası o dönemde askerde olduğu için de ekonomik durumlarının pek iyi olmadığını söylemektedir. Sadece anne sütüyle beslenen ablası dikkat çekecek kadar kilolu ve güzel bir bebek olunca, çocuğu olmayan karşı komşuları sürekli “Allah kimine akıtıyor kimine bakıtıyor” diyormuş. Yine bunu söylediği bir akşam sağlıklı

olarak yatırılan bebek, sabah beşiğinde ölü olarak bulunmuş. Hiçbir hastalığı ya da ölüme neden olacak bir durum olmadığı için, çocuğun nazardan çatlayarak öldüğüne inanmaktadırlar (K9). Nedeni nazara bağlanan bir başka ölüm anlatısı ise at ile ilgilidir. Anlatıcının babasının şahit olduğu olay elli yıl önce yaşanmış. Köyün kahvesinde oturulurken, karşıdan üzerinde binicisiyle çok güzel bir atın yaklaştığını görmüşler. Orada oturanlardan biri “Ben şu gelen atı çatlatırım” demiş. Kahvede bulunanlar inanmayınca “Bakın şimdi nasıl çatlatıyormuşum” dedikten sonra “Ata bak küheylan mübarek” demiş. At birkaç metre gittikten sonra aniden yere yıkılıp kalmış. Yanına gidip bakmışlar ki at çatlayarak ölmüş. Bunun üzerine atın sahibi “Atım nazardan çatladı, kim göz etti” deyince olayı anlatmışlar. Adam da “Vay be göze bak göze “ demiş. Aniden atı çatlatan adamın gözleri kanlanmaya başlamış. Adam “Senin gözün öldürürse benimki de süründürür” demiş. O günden sonra da ata nazar eden adamın gözleri ne kadar doktorlara gitse de düzeliş sağlığına kavuşmamış (K10).

Adana yöresinde nazar inancına bağlı anlatılar ve inançlar bu kadar yaygınken, nazardan korunmak için uygulanan pratikler de aynı oranda çeşitlilik göstermektedir. Nazardan korunmak ya da uğranılan nazarı canlı veya cansız varlığın üzerinden atmak için uygulanan pratikleri sıralayacak olursak şu şekildedir :

1. Kişinin kendi üzerinde, evinde, arabasında, büyük ya da küçük baş hayvanında, evcil ev hayvanında nazar degeceğinden korktuğu eşyasının (buzdolabı, çamaşır makinası, bilgisayar, müzik seti vs.) üzerinde nazar boncuğu bulundurulması
2. Sabah namazı okunurken kesilen iğde ağacının dalının, özellikle bebeklerin hatta yetişkinlerin üzerine çengelli iğneyle takılması (K11)
3. Cevşen, Nazar duasının üstte bulundurulması (K13, K14, K15, K16)
4. Ayete’l Kürsi duasının evden çıkmadan okunması (K13, K14, K15, K16)
5. Akik taşı yüzük ya da kolye takılması ki burada akik taşının vücuda temas etmesine dikkat edilmektedir. (K5, K8)
6. Tüyü bitmedik yetim denilen anne karnındayken babasını kaybetmiş kişilerin eşyalarının kişinin üzerinde bulundurulması (K17)
7. Çocukların “Çirkin” diye sevilmesi
8. Annenin çocuğuna nazarının çabuk degeceğine inanıldığı için çok heyecanla sevmemeye dikkat edilmesi
9. Bebeğin ilk kakalı bezinin evin eşğine gömülmesi. Böylece üzerinden geçen herkesin kötü güçleri kapıda bırakacağına inanılması (K19, K20)
10. Bebeğin yakınında süpürge bulundurulması
11. Şap, cıva, taşınması (K6)
12. Güzel bir şey karşısında “Maşaalaha, Allah esirgesin” denmesi
13. Tarla ya da bahçelerin ürünün nazardan korunması için uzun zaman önce ölmüş kuru kafa halinde kalmış eşek, köpek, inek başının bir sırtığa takılması (K21)
14. Güzel, övücü sözler, iltifatlardan sonra ya da bakışında hasetlik olduğu hissedilen kişilere fark ettirmeden poponun kaşınması, bu yapılırken de “Gözün göğ taşına da g...ün yere yapışa” denmesi (K5, K9)
15. Nazar değdiğine inanılan kişinin başında üç kez tuz çevrilerek dua okunup bu tuzdan nazar degen kişiye yalıtılıp kalanın bir kısmının suya atılıp, bir kısmının ateşte yakılması
16. Tuz ve soğan kabuğunun yakılarak kişinin bunların dumanında tütsülenmesi (K22, K24)

17. Üzerlik otunun ateşte yakılarak ev halkının ve evin içinin bu otun dumanıyla tütsülenmesi (K23, K24)
18. Nazarın değdiğine inanılan kişinin saçından, ayakkabısından ya da üzerindeki her hangi bir şeyden fark ettirmeden kesilen parçanın ateşte yakılarak bunun dumanıyla nazar değdiğine inanılan kişinin ya da değmesin diye evin tütsülenmesi (K22)
19. Günnük (Künlük, Bahur) yakılarak bunun dumanıyla nazar değen kişinin ya da evin tütsülenmesi (K19, K20)
20. Kurşun dökülmesi (Bu pratik üç aşamalı olarak yapılır, kurşun eritilip başı beyaz örtü ile kapatılmış kişinin üzerinde suya dökülür, bu ilk aşamadır, burada sudaki kurşunun şeklinden nazar eden kişinin eşkali ve nasıl bir ortamda değdiği tespit edilir, kurşun tekrar eritilir aynı şekilde suya dökülür burada amaç bu kötü gücü kovmaktır kiş kiş kiş diye sesler çıkarılır dua okunur. Üçüncü aşama aynı işlemin tekrarıdır fakat burada kötü güçler, nazar edene yönlendirilir). Kurşun dökülürken “Elemterefiş/ kem gözlere şiş” denmesi. (K8, K11)
21. Mum dökülmesi ki bu işlemin uygulanış şekli kurşun dökmenin aynıdır. (K8, K11)
22. Her birinin üzerine 3 Kulhu 1 Enam duasının okunduğu kırk bir karabiberin yakılıp bunun dumanıyla nazar değen kişinin ve bulunduğu evin tütsülenmesi (K18)
23. Nazar değdiğine inanılan kişinin başında dua okunduktan sonra “ Azara bozara göz edenlerin/ gözbebekleri bozara/ aynıl şak şak/ aynıl tak tak/ havuğun kovuğundan/ çirkin gitsin kovuğundan “ denmesi (K12) veya karşdakine şaka olsun diye esprili bir yaklaşımla “İyi nazar kötü nazar/ iyi olursa kalkar gezer iyi olmazsa işte mezar” denmesi (K8)
24. Nazar değdiğine inanılan kişinin yıkanması (K8)
25. Yaşlı ve kuru bir ağacının içinin oyularak ya da ağaç oyuksa bu oyuğun içinden nazar değen çocuğun üç kez geçirilmesi (K15, K16)
26. Nazar değdiğine inanılan kişinin insan ya da hayvan çişinin üzerinden atlatılması (K8, K13)
27. Nazar değen kişi ya da nazar degeceğinden endişe edilen kişinin üzerinden atlanacak kadar büyük yakılan bir ateşin üzerinden üç kez atlatılması (K16)

SONUÇ :

Batıl inançlar içinde en yaygın olan nazar, her toplumda ve her devirde varlığını korumuştur. Dünyada çeşitli milletlerin çeşitli dönemlerinde rastlandığı gibi, Türklere de İslâmiyet öncesi olduğu gibi, İslâmiyet sonrasında da etkisini kaybetmemiştir. Hz.Muhammed’in nazar gerçektir demesi, bu inancın dini yönden de dayanağı olmuştur. Fakat Hz.Muhammed’in nazarı kabul etmesine rağmen, nazardan korunmak için yapılacak çeşitli pratiklerin ve takılacak eşyaların günah olduğunu söylemesi, nazardan korunmak için takılan boncuk ya da çeşitli nesnelere ile yapılan özellikle tütsüleme pratiklerinin ortadan kalmasını sağlayamamıştır.

İnsanların çaresizliğinin, önüne geçemedikleri, nedenini bilemedikleri durumların oluşturduğu nazar inancı, geçmişten günümüze kadar her yaştan, her cinsiyetten, her eğitim durumundaki insanların inancı içinde az ya da çok yer almaktadır. Kimi zaman hastalığın, ölümün, kazanın, çeşitli canlı cansız varlıkların uğradıkları zararın nedeni bilinse de kişinin suçu kendi üzerinden atmak, sorumluluk almak istememek gibi nedenlerle de olaylar nazar

inancına bağlanabilmektedir. İhmal ya da dikkatsizliği kabul etmek yerine nazar olduğunu söylemek olaya hem mistik bir görüntü vermekte hem de suçu olayı gerçeklerden uzaklaştırırken olayın failinden de uzaklaştırmaktadır. Böylece suç ve sorumluluk , çocuğunu zamanında doktora götürmediği için hastalanan kimi zaman bu nedenle çocuğu ölen anneden, dikkatli davranmayıp hastalığa ya da kazaya maruz kalan kişiden uzaklaştırılmaktadır. Nazar inancı kimi zaman rahatsızlığın erken teşhis edilip önlenmesine de engel olmaktadır. Nazardır diye okutulup, ziyarete götürülerek bu kötü etkiden kurtulması beklenen kişi, geç kalınca erken teşhiste önlenilecek bir hastalık nedeniyle ölebilmektedir.

Çeşitli batıl itikatlar, eğitilmiş kişiler arasında ya da gençler arasında görülmezken nazar inancı eğitim, yaş, cinsiyet fark etmeden ortaklık göstermektedir. Üstelik bu ortaklığı Anadolu'nun bütününde de görebilmekteyiz. Nazar inancının yaygınlığı, buna bağlı anlatıların olması ile nazardan korunma ve nazarı uzaklaştırmak için uygulanan pratikler de Anadolu'da ortaklık göstermektedir. Üzerlik otunun ve tuzun yakılıp tütsü olarak kullanılması, nazara uğradığına inanılan kişiye kurşun dökülmesi, nazarı değdiği düşünülen kişinin eşyasından bir parçanın fark ettirmeden alınıp yakılması, nazar boncuğu takılması bu ortaklıkların en bilinenleridir. Bu ortaklıklar kadar yöresel olarak görülen pratikler de vardır. Adana'da uygulanan bebeğin ilk kakalı bezinin evin eşğine gömülmesi, yerel bir nazardan korunma pratiğidir.

Görüldüğü gibi bugünün Batı ülkelerinde bile inanılan nazar, yüzlerce yıldır Türklerin de yaşantısında aynı canlılıkta var olmuştur. İnsanın olaylar karşısında somut açıklamalar yapamaması ya da sorumluluğu başka birine aktarması gibi farklı nedenlerle varlığını sürdüren nazar, aynı nedenler geçerliliğini koruduğu sürece 21. yüzyılda olduğu gibi sonraki dönemlerde de eski ve yeni eklenen korunma ve uzaklaştırma pratikleri ile varlığını sürdürmeye devam edecektir.

DİPNOTLAR:

1. Rıfat Araz; Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara-1995
2. Sedat Veyis Örnek; Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-2000
3. www.hurafeler.com
4. Halit Erbuğa, Nazarın Bilimsel Yönü, Yankı Dergisi, 5-30 Haziran, İstanbul-1983, S.635
5. Celal Kırca, Din ve İlim Açısından Nazar, Diyanet Dergisi, İstanbul-1986, S.XXII
6. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Zaman Gazetesi Zehreyn Yayınları, İstanbul-1992, C.VIII
7. www.hurafeler.com
8. www.batilitikatlar.com/avrupa
9. www.batilitikatlar.com/nazar
10. Ali Çelik, Nazar Değmesi, Hürriyet Gazetesi, 12-Temmuz-2003 (Ali Çelik'in İslamın Kabul veya Reddetiği Halk İnançları kitabının Nazar Değmesi bölümünden alıntı)
11. Nedim Şahhüseyinoğlu, Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri , İtalik Yayınları, Ankara-2000
12. Müjgan Üçer, Sivas Yöresinde Nazarlıklar ve Nazarla İlgili İnançlar, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara-1997,
13. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınları, İstanbul-1984

14. Feriha Akpınarlı, Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar, I.Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara-1996
15. Korkmaz Göçmen,Nazara,www.nazar/korkmazgocmen/htm
16. Muharrem Kaya, Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri, Folklor-Edebiyat Dergisi, Ankara-2001, S.25
(Fotoğraflar Kültür Bakanlığının internet sitesinden alınmıştır.)

KAYNAK KİŞİLER :

1. Ahmet Ekinci, 1940 Adana doğumlu, lise mezunu, emekli
2. Gülay Akal, 1974 Kırıkkale doğumlu, üniversite mezunu, hemşire
3. Şadiye Yılmaz, 1965 Adana doğumlu, üniversite mezunu, doktor
4. Zeynep Düğer, 1966 Ankara doğumlu, üniversite mezunu, memur
5. Nezaket Songül, 1970 Adana doğumlu, lise mezunu, ev hanımı
6. Makbule Uysal, 1930 Adana doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı
7. Birsal Aybek, 1974 Malatya doğumlu, üniversite mezunu, öğretim görevlisi
8. Elif Çağınlar, 1948 Adana doğumlu, lise mezunu, ev hanımı
9. Süleyman Çeken, 1945 Adana doğumlu, lise mezunu, emekli
10. Sıtkı Servet, 1940 Adana doğumlu, lise mezunu, emekli
11. Berrin Gerdan, 1969 Adana doğumlu, lise mezunu, öğretmen
12. Şule Erden, 1970 Adana doğumlu, üniversite mezunu, öğretim görevlisi
13. Mehmet Şevik, 1935 Adana doğumlu, ilkokul mezunu, emekli
14. Hamdi Akyüz, 1940 Adana doğumlu, ilkokul mezunu, emekli
15. Muhammet Günaçar, 1940 Adana doğumlu, ortaokul mezunu, bakkal
16. Yılmaz Kordemir, 1955 Adana doğumlu, üniversite mezunu, memur
17. Emine Şen, 1965 Adana doğumlu, lise mezunu, ev hanımı
18. Hülya Tütün, 1965 Adana doğumlu, lise mezunu, ev hanımı
19. Zehra Akyazı, 1979 Adana doğumlu, üniversite mezunu, memur
20. Şener Akyazı, 1980 Adana doğumlu, üniversite mezunu, memur
21. Mehmet Herşen, 1975 Adana doğumlu, üniversite mezunu, öğretmen
22. Süheyle Altın, 1960 Adana doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı
23. Şevlede Altın, 1958 Adana doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı
24. Hatice Uysal, 1950 Adana doğumlu, üniversite mezunu, öğretmen
25. Habibe Türk, 1966 Adana doğumlu, üniversite mezunu, öğretmen